

Старинець О. Г.

*доктор економічних наук,
доцент кафедри публічного управління
та менеджменту інноваційної діяльності
Національного університету біоресурсів
та природокористування України*

Starynec Oleksandr

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Public Administration
and Innovation Management
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine*

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглянуто сутність та види фінансових ризиків, притаманних діяльності сільськогосподарських підприємств. Фінансовий ризик проявляється у неспроможності підприємства обслуговувати власні зобов'язання перед третіми особами, ймовірністю оголошення підприємства банкрутом, непередбачуваних змінах у дохідності, рентабельності, вартості та структурі активів і пасивів. Наведено методи аналізу та оцінювання фінансових ризиків сільськогосподарських підприємств. Охарактеризовано діяльність ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Визначено основні наявні фінансові ризики для ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Оцінено можливі фінансові ризики для ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Оцінено ймовірність банкрутства ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Запропоновано шляхи управління фінансовими ризиками ПрАТ «Миронівський хлібопродукт». Управління фінансовими ризиками в ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» є комплексним процесом, який включає не розпізнавання ризику, а його якісну та кількісну оцінку.

Ключові слова: фінансові ризики, сільськогосподарські підприємства, методи, аналіз, оцінка, банкрутство, ПрАТ «Миронівський хлібопродукт».

Вступ та постановка проблеми. Підприємницька діяльність завжди супроводжується різними ризиками. Фінансові ризики особливо актуальні для підприємницької діяльності, адже саме вони мають суттєвий вплив на можливість і розмір отриманого прибутку, що є основою ведення підприємницької діяльності. Несвоєчасна реакція на ризик, що виникає в діяльності підприємства, може призвести до зниження ефективності, рентабельності підприємства та можливості банкрутства, тому є важливими й необхідними постійний моніторинг фінансових ризиків та ефективне управління ними задля успішного функціонування підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінювання фінансових ризиків підприємств різної сфери діяльності присвячені роботи багатьох учених, серед яких слід відзначити І.А. Бланка, О.В. Васюренка, С.О. Маслову, О.А. Опалова, О.В. Павловську, С.Ф. Покропивного, П.М. Сороку.

Метою роботи є поглиблення теоретичних підходів до визначення й оцінювання фінансових ризиків задля успішного управління ними на підприємстві.

Результати дослідження. Незважаючи на те, що підприємницька діяльність пов'язана з численними ризиками, підприємства мають бути втіленням надійності й безпеки, тому управління ризиком є однією з ключових функцій стратегічного управління.

Фінансовий ризик проявляється у неспроможності підприємства обслуговувати власні зобов'язання перед третіми особами, ймовірності оголошення підприємства банкрутом, непередбачуваних змінах у дохідності, рентабельності, вартості та структурі активів і пасивів. У найбільш широкому розумінні ризиком називається невизначеність щодо настання тієї чи іншої події у майбутньому.

Вплив фінансових ризиків на діяльність банківських установ надзвичайно високий.

Щоб визначитися з переліком фінансових ризиків, які необхідно розглядати у роботі, варто розглянути класифікації фінансових ризиків, що запропоновані науковцями, і на основі їх синтезу визначити перелік фінансових ризиків, що притаманні банківській сфері.

П.М. Сорока серед фінансових ризиків виділяє ринковий, кредитний, валютний, ризик упущеної фінансової вигоди. Серед банківських ризиків науковець виділяє ринковий, портфельний, процентний, ризик упущеної фінансової вигоди, ризик ліквідності [1, с. 54–56].

О.В. Васюренко відносить до фінансових ризиків кредитний ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, ризик упущеної вигоди, ризик ліквідності [2, с. 292].

Заслугове у увагу класифікація фінансових ризиків, запропонована І.А. Бланком (табл. 1).

Доцільно розглянути більш детально основні фінансові ризики, що притаманні підприємствам аграрної сфери [4, с. 19–22].

Валютний ризик виникає під час формування активів і залучення джерел ресурсів із використанням валют іноземних держав. Валютний ризик обумовлений низкою факторів, серед яких лише частина обумовлена дією нормальних ринкових сил. Значною мірою на валютний ризик можуть вплинути тенденції економічного розвитку країни й політична ситуація, починаючи змінами у політиці валютного регулювання й закінчуючи мірою соціальної напруженості.

Відсотковий ризик (ризик зміни відсоткових ставок) – це ризик того, що на прибуток банку негативно вплинуть непередбачені зміни у загальному рівні відсоткових ставок. Відсотковий ризик виникає як результат непо-

стійності і є явищем, яке постійно присутнє у ринковій економіці. Відсоткові ставки за активними й пасивними операціями, а також за окремими фінансовими інструментами відрізняються. При цьому між ними є тітні взаємозалежності й взаємодії, що дає змогу говорити про загальну структуру відсоткових ставок. Ставки за депозитами мають тенденцію по зниження, тому знижуються ставки кредитування прямих позичальників. Чим більш розвинений механізм фінансового ринку, тим більш чітко проявляється ця закономірність. Чим більше ускладнюється фінансовий ринок і зростає конкуренція, тим більш важливим аспектом банківського фінансового менеджменту стає ризик зміни відсоткових ставок. Виділяють два види відсоткового ризику, а саме позиційний (за якоюсь однією позицією) та структурний (зміни по всьому балансу банку, які викликані коливаннями відсоткових ставок на грошовому ринку).

Фондовий ризик пов'язаний із падінням цін на фінансові активи, що котируються на фондовій біржі. Незважаючи на те, що фондова біржа являє собою організований ринок, де шляхом перепродажу фінансових активів диверсифікується ризик інвестора, навіть на фондовій біржі трапляються ситуації, коли під впливом цінових очікувань більшості суб'єктів цього ринку відбуваються непередбачені зміни у вартості фінансових активів.

Ризик ліквідності – це ризик, обумовлений тим, що підприємство може бути недостатньо ліквідним або надмірно ліквідним. Ризик недостатньої ліквідності – це ризик того, що підприємство не зможе своєчасно виконати свої зобов'язання або для цього необхідним є продаж окремих його активів на не вигідних умовах.

Кредитний ризик означає можливість фінансових втрат внаслідок невиконання зобов'язань контрагентами,

перш за все позичальниками. Кредитний ризик виникає як за балансовими, так і за позабалансовими зобов'язаннями контрагентів. Кредитний ризик може означати порушення не тільки формальних, але й неформальних зобов'язань партнером, позичальником або емітентом. Кредитний ризик присутній під час кредитування, формування портфеля цінних паперів, проведення міжбанківської операції, роботи з гарантіями і поручительством, похідними цінними паперами, а також у ході здійснення дилерської діяльності.

Ризик неплатоспроможності є похідним від інших ризиків. Він пов'язаний із небезпекою того, що банк не зможе виконати свої зобов'язання, тому що обсяги накопичених збитків і втрат перевищать його власний капітал. Реальна неплатоспроможність банку безпосередньо пов'язана з таким явищем, як банкрутство. Негативний власний капітал показує, що навіть в разі реалізації усіх активів не вистачить коштів для розрахунків із кредиторами, тобто кошти власників підприємства втрачені, має йтися про ліквідацію підприємства або його реструктуризацію.

Ціновий ризик полягає у можливості понесення фінансових втрат, пов'язаних із несприятливою зміною цінової політики внаслідок впливу конкурентних важелів.

Інвестиційний ризик характеризує можливість виникнення фінансових втрат у процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства.

Отже, фінансовий ризик полягає у невизначеності щодо зміни кон'юнктури на ринку фінансових активів у майбутньому. Оскільки підприємницька діяльність пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, то сутність фінансових ризиків пояснює їх комплексність та взаємопов'язаність, багатогранні підходи до їх класифікації.

Таблиця 1

Класифікація фінансових ризиків підприємства [3, с. 15–16]

№	Класифікаційна ознака	Вид ризику
1	За джерелами виникнення	– Систематичний; – несистематичний (специфічний).
2	За об'єктом	– Ризик окремої фінансової операції; – ризик окремих видів фінансової діяльності; – ризик фінансової діяльності загалом.
3	За сукупністю досліджуваних інструментів	– Індивідуальний фінансовий ризик; – портфельний фінансовий ризик.
4	За комплексністю	– Простий фінансовий ризик; – складний фінансовий ризик.
5	За фінансовими наслідками	– Ризик, що призводить до економічних втрат; – ризик, що призводить до упущеної вигоди; – ризик, що призводить як до економічних втрат, так і до додаткових доходів.
6	За характером прояву у часі	– Постійний фінансовий ризик; – тимчасовий фінансовий ризик.
7	За рівнем ймовірності реалізації	– Фінансовий ризик із низьким рівнем ймовірності реалізації; – фінансовий ризик із середнім рівнем ймовірності реалізації; – фінансовий ризик із високим рівнем ймовірності реалізації; – фінансовий ризик, рівень ймовірності реалізації якого визначити неможливо.
8	За рівнем фінансових втрат	– Допустимий фінансовий ризик; – критичний фінансовий ризик; – катастрофічний фінансовий ризик.
9	За можливістю передбачення	– Прогнозований фінансовий ризик; – непрогнозований фінансовий ризик.
10	За можливістю страхування	– Фінансовий ризик, що страхується; – фінансовий ризик, що не страхується.
11	За видами	– Систематичні (процентний, валютний, ціновий); – несистематичні (ризик зниження фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, кредитний ризик, інвестиційний ризик, депозитний ризик, інші види ризиків).

Вітчизняною і закордонною теорією економічного аналізу розроблено математичний апарат для оцінювання економічних явищ і категорій. Під час здійснення кількісного оцінювання фінансових ризиків підприємства найчастіше застосовують такі засоби [5, с. 48]:

- статистичний аналіз для розрахунку ймовірності виникнення витрат;
- аналіз доцільності витрат, що орієнтований на ідентифікацію потенційних зон ризику;
- метод експертних оцінок, на базі якого можна побудувати модель аналізу наслідків нагромадження ризикових ситуацій;
- аналіз чутливості моделі, що дає можливість визначити фінансові потоки для кожного моменту чи відрізка часу;
- метод аналогій, застосування якого дає змогу виявити залежності й тенденції в закінчених проєктах задля обліку потенційного ризику під час реалізації нових проєктів.

Запропонований алгоритм аналізу ризику представлено на рис. 1.

Як відзначалося, під час аналізу будь-якого виду ризику важливу роль відіграє вірогідність економічної, статистичної, комерційної, фінансової та інших видів інформації, використовуваної на початкових етапах проведення аналізу. Аналіз ризику можна підрозділити на якісний і кількісний. Якісний аналіз може бути порівняно простим, його головною метою є визначення факторів ризику, етапів роботи, під час виконання яких ризик виникає, тобто встановлення його потенційних областей, після чого слід ідентифікувати всі можливі види ризику. Кількісний аналіз ризику – це чисельне визначення розмірів окремих ризиків і ризику зовнішньоекономічної угоди загалом.

Фінансові ризики притаманні всім підприємствам, незважаючи на їх розміри, особливості діяльності та світову відомість. Для підтвердження цього проаналізуємо фінансові ризики, характерні для одного з найбільших агрохолдингів України ПрАТ «Миронівський хлібокомбінат».

ПрАТ «МХП» – це провідна компанія українського ринку з виробництва курятини, що охоплює 1/3 від загального споживання курятини й більше 50% українського ринку промислового виробництва курятини. Бренд «Наша Ряба» – це один з найпотужніших продуктових

брендів в Україні. 100% курятини виробляється й переробляється на підприємствах ПрАТ «МХП» [6].

Основним стратегічним напрямом агроіндустріального холдингу є підтримання та нарощування високих темпів зростання за всіма бізнес-напрямами. Стратегія включає такі позиції [6]:

- контроль за витратами виробництва;
- підтримка собівартості виробництва продукції птахівництва ПрАТ «МХП» на рівні однієї з найнижчих у галузі;
- будівництво сучасних підприємств;
- інвестиція в сучасні виробничі потужності та обладнання для підтримання статусу сучасного та інноваційного європейського виробника;
- збільшення земельного банку;
- просування торгових марок (підтримання наявних торгових марок через цільову рекламу, яка забезпечує їм високе впізнавання, довіру до продукції ПрАТ «МХП», а також веде до подальшого збільшення продажів);
- збільшення частки присутності на ринку (розширення асортименту та завоювання більшої частки ринку м'ясопереробки);
- розширення системи збуту (масштабування франчайзингової мережі, підтримання балансу роздрібних продажів між франчайзинговими магазинами та супермаркетами).

Для діяльності ПрАТ «МХП» характерними є такі види фінансових ризиків (табл. 2).

Як видно з табл. 2, більшість ризиків, притаманних ПрАТ «МХП», має середній ступінь впливу на діяльність підприємства.

Для комплексного оцінювання фінансових ризиків ПрАТ «МХП» проведено аналіз рентабельності та можливості банкрутства підприємства (табл. 3, 4).

Як видно з табл. 2, показники рентабельності з року в рік зростають, що свідчить про ефективність діяльності ПрАТ «МХП».

Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства проведено за допомогою моделі Альтмана:

$$Z = 1,2 \cdot K_1 + 1,4 \cdot K_2 + 3,3 \cdot K_3 + 0,6 \cdot K_4 + 0,999 \cdot K_5, \quad (1)$$

де K_1 – робочий капітал/валюта балансу; K_2 – сума нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) та резервного капіталу/валюта балансу; K_3 – звичайний прибуток до оподаткування + проценти за кредит/валюта балансу; K_4 – ринкова вартість підприємств (ринкова вартість корпоративних прав)/позичковий капітал; K_5 – чиста виручка

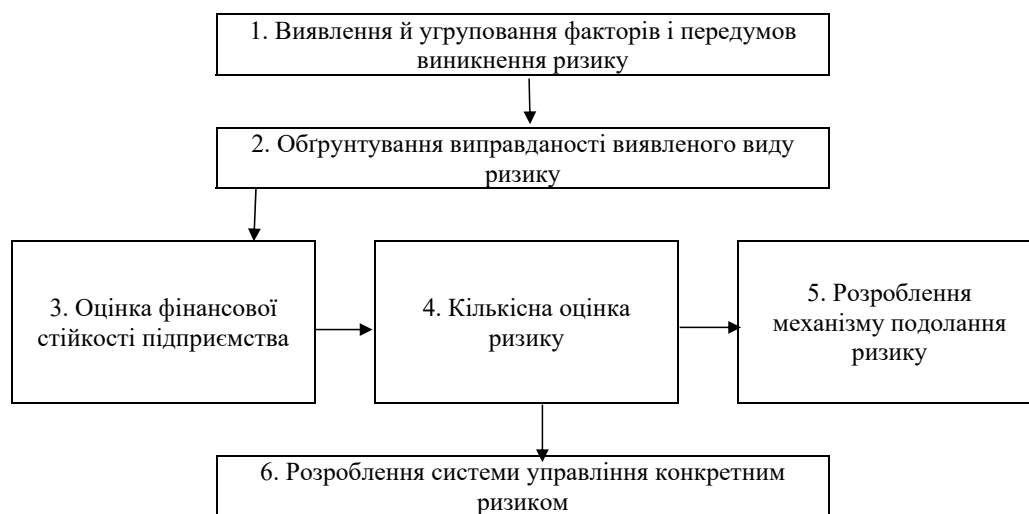

Рис. 1. Алгоритм аналізу ризиків підприємства

Таблиця 2

Основні види фінансових ризиків, характерні для діяльності ПрАТ «МХП»

Ризики	Ступінь	Причини виникнення	Методи управління ризиками
Податковий ризик	Високий	Часті зміни податкового законодавства України	Ризик не підвладний підприємству, постійне нарощування доходів
Неплатоспроможність споживачів	Середній	Тенденції зниження платоспроможності споживачів	Дотримання цінової політики
Відсотковий ризик	Середній	Зміна відсоткової ставки	Диверсифікація кредитів
Кредитний ризик	Середній	Зміна відсоткової ставки в умовах надання кредитів	Диверсифікація кредитів
Інфляційний ризик	Середній	Знецінення вітчизняної валюти	Формування цінової стратегії, моніторинг зовнішнього середовища
Валютний ризик	Середній	Зміна валютних курсів	Укладання довгострокових угод
Ціновий ризик	Низький	Зміна цінової політики на внутрішньому й зовнішньому ринках	Укладання угод із твердими умовами, формування цінової стратегії
Ринковий ризик	Середній	Висока конкуренція	Активний маркетинг, підвищення якості продукції

Таблиця 3

Оцінка коефіцієнтів рентабельності ПрАТ «МХП»

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Рентабельність власного капіталу	0,54	0,6	0,62
Рентабельність продукції	0,3	0,29	0,3
Рентабельність діяльності	0,3	0,44	0,48

Джерело: розраховано на основі джерела [7]

Таблиця 4

Оцінка ймовірності банкрутства ПрАТ «МХП»

Назва показника	Нормативне значення	Значення коефіцієнта		
		2017 р.	2018 р.	2019 р.
Коефіцієнт ймовірності банкрутства	>1,8	3,19	3,70	3,85

Джерело: розраховано на основі джерела [7]

від реалізації продукції/валюта балансу; Z – режим оцінки.

Отже, значення коефіцієнта ймовірності банкрутства більше 1,8. Це означає, що ймовірність банкрутства ПрАТ «МХТ» є дуже низькою.

Висновки. Виходячи з проведеного аналізу, доходимо висновку, що управління фінансовими ризиками в ПрАТ «МХТ» є комплексним процесом, який включає не розпізнавання ризику, а його якісну та кількісну оцінку.

І в першому, і в другому випадках йдеться про підсумкове управлінське рішення, яке в першому випадку спонукає до певних дій, а в другому – до утримання від вжиття оптимізаційних заходів. В процесі прийняття таких рішень керівництво підприємства завжди робить вибір між різними наборами співвідношення «ризик – дохідність». Саме від підсумкових управлінських рішень залежить ефективність ризик-менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Сорока П.М. Економічні та фінансові ризики : начальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2006. 266 с.
2. Васюренко О.В. Банківські операції : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 311 с.
3. Бланк І.А. Управление финансовыми рисками. Киев : Ника-Центр, 2006. 448 с.
4. Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок. Львів : Новий Світ – 2000, 2012. 304 с.
5. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків. Київ : Знання, 2006. 463 с.
6. Офіційний сайт ПрАТ «МХП». URL: <https://mhp.com.ua/uk/operations> (дата звернення: 02.12.2020).
7. Фінансова звітність ПрАТ «МХП». URL: <https://mhp.com.ua/uk/dlja-investoriv/financial-reports/ricnij-zvit> (дата звернення: 05.12.2020).

References:

1. Soroka P.M. (2006) Ekonomichni ta finansovi ryzyky [Economic and financial risks]. Kyiv: University "Ukraine", pp. 54–56. (in Ukrainian)
2. Vasurenko O.V. (2006) Bankivski operacii [Banking operations]. Kyiv: Knowledge, p. 292. (in Ukrainian)
3. Blank I.A. (2006) Upravlenie finansovymi riskami [Management of financial risks]. Kyiv: Nika-Center, pp. 15–16. (in Russian)
4. Maslova S.O., Opalov O.A. (2012) Finansovyi rynek [Financial market]. Lviv: New World – 2000, pp. 19–22. (in Ukrainian)
5. Vasurenko O.V., Volokhata K.O. (2006) Ekonomichniy analiz diyalnosti komerciiynyh bankiv [Economic analysis of commercial banks]. Kyiv: Knowledge, p. 48. (in Ukrainian)
6. Ofitsiyni sait PrAT "MHP" [Official website of MHP]. Available at: <https://mhp.com.ua/uk/operations> (accessed 02 December 2020).
7. Finansova zvitnist PrAT "MHP" [Financial reports of MHP]. Available at: <https://mhp.com.ua/uk/dlja-investoriv/financial-reports/ricnij-zvit> (accessed 05 December 2020).

ФИНАНСОВЫЕ РИСКИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В статье рассмотрены суть и виды финансовых рисков, присущих деятельности сельскохозяйственных предприятий. Финансовый риск проявляется в неспособности предприятия обслуживать собственные обязательства перед третьими лицами, вероятности объявления предприятия банкротом, непредсказуемых изменениях в доходности, рентабельности, стоимости и структуре активов и пассивов. Приведены методы анализа и оценивания финансовых рисков сельскохозяйственных предприятий. Охарактеризована деятельность ОАО «Мироновский хлебопродукт». Определены основные существующие финансовые риски для ОАО «Мироновский хлебопродукт». Оценены возможные финансовые риски для ОАО «Мироновский хлебопродукт». Оценена вероятность банкротства ОАО «Мироновский хлебопродукт». Предложены пути управления финансовыми рисками ОАО «Мироновский хлебопродукт». Управление финансовыми рисками в ОАО «Мироновский хлебопродукт» является комплексным процессом, который включает не распознавание риска, а его качественную и количественную оценку.

Ключевые слова: финансовые риски, сельскохозяйственные предприятия, методы, анализ, оценка, банкротство, ОАО «Мироновский хлебопродукт».

FINANCIAL RISKS IN THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary. The essence and types of financial risks inherent in the activities of agricultural enterprises are considered. Financial risk is manifested in the inability of the enterprise for service its obligations to third parties, the probability of declaring the enterprise bankrupt, unpredictable changes in profitability, profitability, value and structure of assets and liabilities. Methods of analysis and assessment of financial risks of agricultural enterprises are given. Domestic and foreign theory of economic analysis developed mathematical apparatus for assessing economic phenomena and categories. In quantitative assessment of financial risks, enterprises are most often used: statistical analysis for calculate the probability of losses; analysis of cost feasibility, which is focused on identification of potential risk zones; method of expert assessments, on the basis of which it is possible to build a model of analysis of the consequences of accumulation of risky situations; analysis of the sensitivity of the model, which makes it possible to determine financial flows for each moment or segment of time; the method of analogies, applying which reveal addictions and trends in completed projects in order to account for potential risk in the implementation of new projects. Financial risks are inherent for all enterprises, the characteristics of the activity of Leading International Agro-Industrial Company MHP are determined in analyzing any type of risk. The assessment of possible financial risks for Leading International Agro-Industrial Company MHP has been assessed. The probability of bankruptcy was assessed for Leading International Agro-Industrial Company MHP. Proposed ways of financial risk management of Leading International Agro-Industrial Company MHP. Management of financial risks in Leading International Agro-Industrial Company MHP is a complex process, which includes not risk recognition, but its qualitative and quantitative assessment. In the first and second case, we are talking about the final management decision, which in the first case encourages certain actions, in the second – encourages refraining from optimization measures.

Key words: financial risks, agricultural enterprises, methods, analysis, valuation, bankruptcy, Leading International Agro-Industrial Company MHP.